
ПЧЕЛІНА ОКСАНА ВАСИЛІВНА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ, Україна, м. Харків

e-mail: pchelinaov@icloud.com

ORCID 0000-0003-0224-1767

УДК 343.98

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності

Проаналізовано панівні в юридичній літературі підходи до трактування терміна «особа злочинця». Визначено перелік ознак, що характеризують та формують систему «особа злочинця» у криміналістичній характеристиці злочинів у сфері службової діяльності. Охарактеризовано осіб, котрі вчиняють злочини у сфері службової діяльності, за загальними (вік, стать, освіта, громадянство, сімейний стан, зайнятість, наявність судимостей) та спеціальними (наявність статусу та категорія службової особи, обсяг повноважень, сфера її діяльності, наявність корумпованих зв'язків, учинення злочинів у складі злочинних угруповань, мотивація та цілі злочинного діяння) ознаками.

Ключові слова: особа злочинця, криміналістична характеристика злочинів, злочини у сфері службової діяльності, ознаки особи злочинця, типологічні моделі злочинця.

Постановка проблеми. Ефективність досудового розслідування забезпечується своєчасним виявленням причетних до злочинних проявів осіб і збором доказів, які б підтверджували їх винуватість. Проте це складна й кропітка робота працівників правоохоронних органів, яка часто провадиться в умовах інформаційної недостатності. З метою її полегшення та раціоналіза-

ції криміналістична наука формує відповідні криміналістичні методики, що ґрунтуються на результатах вивчення й узагальнення слідчої та судової практики здійснення кримінального провадження. У таких методиках наводиться інформаційна модель злочинів окремих видів (груп), ключове місце в якій займають відомості про особу злочинця. Це пояснюється тим,

що жодне кримінальне правопорушення не може бути реалізоване за відсутності людини, яка здійснює злочинну діяльність [1, с. 124].

Актуальність теми дослідження. Особа злочинця як структурний елемент криміналістичної характеристики злочинів, зокрема й у сфері службової діяльності, відіграє важливе інформаційне, орієнтовне та праксеологічне значення в діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Адже відомості, що у своїй сукупності характеризують типову особу злочинця, яка вчиняє злочин певної спрямованості, сприяють побудові версій щодо нього, його встановленню та пошуку [2, с. 62]. Тому нагальним є вирішення питання про виокремлення та характеристику ознак такого центрального й невід'ємного елементу криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності, як особа злочинця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особа злочинця виступає предметом досліджень багатьох учених у царині кримінального права, кримінології, юридичної (правової) психології, криміналістики тощо. Зокрема, вагомий внесок у розвиток вчення про особу злочинця зробили М. Ю. Антонян, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, І. О. Возгрін, В. А. Журавель, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, В. О. Коновалова, О. Н. Колесниченко, В. О. Образцов, М. О. Селіванов, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько та ін. При цьому завдання, які переслідують у своїх пошуках науковці, розрізняються. Це обумовлюється насамперед «міждисциплінарністю» об'єкта дослідження.

Разом із тим питання характеристики особи, котра скоює злочини у сфері службової діяльності, й досі залишається невирішеним.

Формулювання цілей статті. У зв'язку з цим метою представленого дослідження є аналіз панівних в юридичній літературі підходів до трактування особи злочинця та визначення її структурних елементів, а також надання характеристики осіб, котрі вчиняють злочини у сфері службової діяльності.

Виклад основного матеріалу. А. Ф. Зелінський запропонував у кримінології особу злочинця розуміти як сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, що тією чи ін. мірою типово притаманні людям, котрі винні у злочинній діяльності певного типу [3]. Ю. В. Александров, А. П. Гель та Г. С. Семаков стверджують, що в кримінології дослідження особи злочинця як однієї з основних складових її предмета тісно пов'язане з такими категоріями, як «правосвідомість», «правова психологія». Тому під особою злочинця вчені пропонують розуміти сукупність соціально-психологічних властивостей особи, що за певних ситуативних обставин (або поза ними) призводять до вчинення злочину. При цьому її рівень характеризується за допомогою встановлення соціального статусу, соціальних функцій та морально-психологічних настанов [4, с. 4, 76–77]. Автори навчального посібника «Кримінологія» за загальною редакцією О. М. Джужі пропонують визначати особу злочинця як сукупність соціальних властивостей, ознак,

зв'язків і відносин, що характеризують особу, яка порушує кримінальний закон, і в поєднанні з іншими (несобистісними) умовами й обставинами приводять особу до антисуспільної поведінки [5]. Аналіз наведених дефініцій указує, що особу злочинця трактують насамперед як сукупність певних властивостей, котрі й указують на її антисоціальну установку, що призвела до вчинення певного злочину. Відрізняються наведені вище визначення особи злочинця виключно переліком цих властивостей.

У криміналістиці під особою злочинця В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько пропонують розуміти соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, які формуються в результаті вчинення злочинів [6, с. 358]. Причому психологічні фактори вчинення злочину діють не ізольовано, а разом із соціальними у процесі утворення дефектів у соціалізації особи. Тому використовується термін «соціально-психологічні властивості особи» [7, с. 28].

Тож, аналіз вищенаведених визначень особи злочинця дозволяє дійти висновку, що це міжпредметна й складна за своєю структурою категорія. Переважна більшість науковців трактує особу злочинця однаково, просто за допомогою різних термінів. Відповідно сутність є спільною. Відмінним є виключно перелік ознак, що характеризують та формують систему «особа злочинця». На наше переконання, загальне (спільне) визначення особи злочинця для всіх видів (груп) злочинів не може бути деталізованим. Це поясню-

ємо тим, що кожному видові злочинів притаманний свій «типаж» злочинця. Набір індивідуальних властивостей, що характеризують особу злочинця, повинен відображатися у відповідних криміналістичних методиках.

Із приводу структурних елементів особи злочинця, то тут серед науковців відсутня однозначність. Зокрема, М. О. Селіванов пропонує виділяти дві групи ознак, що характеризують особу злочинця, – власні (стать, вік, інтелектуальний та фізичний розвиток, морально-психологічний образ, володіння певними професійними навичками, злочинним досвідом тощо) та відносини (спосіб його життя, вияв особистості в основних сферах діяльності, співвідношення місця проживання, роботи злочинця з місцем вчинення злочину, пільгового стану особи) [8, с. 132].

Р. С. Белкін згрупував відомості про особу злочинця в три групи залежно від того, які цілі ставить криміналістична наука під час їх дослідження та використання: соматичні та психофізичні властивості особи, дані про які використовуються для розшуку й ідентифікації злочинця; психофізичні властивості, що відображаються в особі вчинення злочину; методики вивчення особи злочинця з практичною метою кримінального судового провадження [9, с. 34–35].

Я. В. Фурман пропонує, характеризуючи особу злочинця, виділяти такі дані: соціальні (соціальний стан, освіта, національність, сімейний стан, професія тощо), психологічні (світогляд, переконання, знання, звички, навички, темперамент), біологічні (стать, вік,

фізичні дані, сила, зріст, вага, особливі прикмети) [10, с. 368]. Л. І. Керик до найбільш типових ознак особи злочинця відносить: демографічні; професійно-освітні; сферу зайнятості; зв'язки з жертвою; схильність до вчинення злочинів; фізичний, психологічний стани [11, с. 167].

На наш погляд, слушною є позиція В. В. Корнієнка, згідно з якою криміналістику цікавить виключно інформація, що дозволить визначити напрям і способи пошуку особи, яка вчинила злочин, обрати найоптимальніші методи розслідування злочинів, спрогнозувати поведінку особи в тій чи іншій ситуації, установити зв'язок між даними про особу злочинця, схему чи технологію злочинного збагачення та обставини вчинення нею злочину, отримати дані про тих, хто найчастіше вчиняє злочини такого виду. Наведені дані про типові ознаки поведінки суб'єктів злочинів, на думку науковця, дозволяють слідчому чи оперативному працівникові виявити схильних до протиправної поведінки осіб, значно звужити коло підозрюваних, з'ясувати мету та мотив вчинення злочину, побудувати версії та спланувати тактичні операції, а після того, як підозрюваний стане відомим, – визначити лінію поведінки відносно нього [12, с. 99]. Тобто криміналістика, вивчаючи особу злочинця, досліджує аспекти особи злочинця, що важливі для розслідування злочинів (наприклад, залежність способу вчинення злочину від освіти, навичок, соціального статусу злочинця тощо) [13, с. 140].

Разом із тим останніми роками в криміналістичній науці стрімко роз-

вивається особистісний підхід, покликаний подолати наявний розрив між проблемою особи злочинця та проблемою його поведінки. Указаний підхід виражається через «психолого-криміналістичну характеристику особи злочинця». Під останньою запропоновано розуміти криміналістичну модель, що є штучно створеним відображенням особи, а саме відображенням основних психічних структурних компонентів, виражених у певних особистісних властивостях, що є істотними з точки зору виявлення й ідентифікації невідомого злочинця, тобто мають виходи на пошукові ознаки цієї особи та в процесі побудови її «психологічного портрета». При цьому акцентується увага на вірогідному характері цієї характеристики. Як указує Н. В. Торопова, це тільки інформація для роздумів, яка не дає підстав для однозначного, категоричного висновку щодо причетності певної особи до вчинення злочину, але яка дозволяє висунути версію про можливість вчинення злочину певним типом особи [14, с. 233–234]. З приводу вказаного можемо зазначити, що характеристика особи злочинця в рамках криміналістичної характеристики завжди здійснювалася з урахуванням особистісного підходу. Останній виражався у відсутності виключного й уніфікованого переліку властивостей особи злочинця, котрі необхідно з'ясувати для всіх злочинів. Це пояснюється необхідністю індивідуалізації типології особи злочинця стосовно конкретного виду (групи) злочинів. Більше того, психологічні ознаки особи злочинця не оминалися увагою, вони завжди висвітлювалися з урахуванням сфери

її функціонування. Тому не можна говорити, що особистісний підхід до дослідження особи злочинця в криміналістиці реалізувався й усталився виключно з уведенням у науковий обіг такої категорії, як психолого-криміналістична характеристика особи злочинця. На наш погляд, це є штучним виокремленням нового поняття. Хоча його зміст, завдання і значення повністю збігаються з характеристикою особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочинів.

Тож, дослідивши наукові підходи до визначення поняття та складових елементів особи злочинця, матеріали кримінальних проваджень (кримінальних справ), результати опитування працівників органів Національної поліції України та прокуратури, а також статистичні відомості про стан злочинності в Україні та результати розслідування кримінальних правопорушень, можна виділити такі групи ознак, за якими варто охарактеризувати осіб, котрі вчиняють злочини у сфері службової діяльності: загальні (вік, стать, освіта, громадянство, сімейний стан, зайнятість, наявність судимостей); спеціальні (наявність статусу та категорія службової особи, обсяг повноважень, сфера її діяльності, наявність корумпованих зв'язків, учинення злочинів у складі злочинних угруповань, мотивація та цілі злочинного діяння).

Аналіз відомостей, що містяться в єдиному звіті про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2016 року [15], указує, що 14% злочинів у сфері службової діяльності скоюють особи у віці 18–28 років, 35,6% – 29–39 років, 35,2% –

40–54 років, 10% – 55–59 років і 5,2% – 60 і більше років. У 76,8% випадків указані злочини вчиняються чоловіками і тільки в 23,2% випадків – жінками. З приводу освітнього рівня особи злочинця, то 87,1% осіб мають базову та повну вищу освіту, 8,2% – професійно-технічну освіту, 4,7% – базову та повну загальну середню освіту. 99,6% указаних злочинів учиняються громадянами України. Разом із тим аналіз та узагальнення статистичних відомостей про злочини у сфері службової діяльності, зокрема в 2013–2016 рр., показали, що від 1,7% до 6,4% вказаних злочинів скоюють особи, котрі раніше вчиняли злочини, та від 3,2% до 7,6% – скоюються групою осіб. При цьому питома вага злочинів у сфері службової діяльності в загальній кількості зареєстрованих злочинів, скоєних організованими групами та злочинними організаціями (далі – ОГ та ЗО) у 2010 р., становила 7,1%. Проте слід ураховувати, що Міністерство внутрішніх справ України до вказаної категорії злочинів відносить виключно злочини, передбачені розд. XVII КК України. Відповідно ця цифра є заниженою. Адже, як приклад, питома вага привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у загальній кількості злочинів, учинених ОГ та ЗО, становила 7,8% [16]. До того ж спостерігається динамічне зростання кількості злочинів у сфері службової діяльності, вчинених ОГ та ЗО. Зокрема, в 2016 р. вищезазначені показники відповідно становлять 13,2% і 10,3% [17]. Більше того, аналіз діяльності ОГ та ЗО показав, що

11% таких утворень мають корумповані (з них у органах влади й управління – 4,7%), 14,2% – міжрегіональні та 5% – транснаціональні зв'язки. Причому функціонують такі групи в різноманітних сферах – бюджетній (4,2%); банківській системі (0,5%); фінансово-кредитній системі (без банків – 4,7%); нафтогазовій промисловості (1,2%); вугільній промисловості (1,8%); у сфері земельних праводносин (1,2%) [17].

За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ) щодо злочинів у сфері службової діяльності останні вчиняються переважно громадянами України, особами чоловічої статі (67,5%), неодруженими (незаміжними – 47,9%), жителями міста (72,7%), раніше не судимими (89,1%). За віковим критерієм особа злочинця для вказаної категорії злочинів характеризується таким чином: 18–28 років (9,2%), 29–39 років (21,9%), 40–54 років (34,3%), 55–59 років (19,7%), 60 і більше років (14,9%). Злочини у сфері службової діяльності в 20,2% випадків учиняються особами, які мають базову та повну загальну середню освіту, 23,6% – професійно-технічну освіту, 56,2% – базову та повну вищу освіту. Більше того, 55,8% указаних злочинів учиняються службовими особами (представниками влади або особами, котрі виконують організаційно-розпорядчі та/чи адміністративно-господарські функції), 31,2% – матеріально відповідальними особами, 1,5% – особами, які не є службовими, але самовільно присвоїли владні повноваження або звання службової осо-

би, 11,5% – особами, котрі не є службовими.

Особа злочинця для вказаної категорії кримінальних правопорушень працює на підприємствах, установах чи організаціях за наступними видами економічної діяльності: державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування (24,3%); фінансова та страхова діяльність (13,4%); оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (9,2%); будівництво (8,6%); сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (6,6%); надання інших видів послуг (5,8%); освіта (4,7%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (4,5%); охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (3,4%); діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, архітектури та інжинірингу, технічні випробування та дослідження (3,4%); діяльність у сферах адміністративного та допоміжного обслуговування (3%); операції з нерухомим майном (2,9%); переробна промисловість (2,7%); тимчасове розміщення й організація харчування (1,8%); постачання електричної енергії, газу, пари та кондиційованого повітря (1,6%); добувна промисловість і розроблення кар'єрів (1,5%); водопостачання, каналізація, поводження з відходами (1,4%); мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (0,8%); інформація та телекомунікації (0,4%); діяльність екстериторіальних організацій і органів (0,3%) [18].

При цьому характеристика особи злочинця, котра вчинила самовільне присвоєння владних повноважень або

звання службової особи, дещо відрізняється від загальної характеристики особи, котра вчинила злочини у сфері службової діяльності. Зокрема, 14,3% осіб мають повну вищу освіту, 7,1% – неповну вищу освіту, 21,4% – професійно-технічну освіту, 50% – повну загальну середню освіту, 7,1% – базову загальну середню освіту. 92,9% осіб є громадянами України, 78,6% – не працюють, а в 42,9% – наявна судимість за вчинення кримінальних правопорушень. Стосовно сімейного стану, то 57,2% осіб є не одруженими, 21,4% – одруженими, 21,4% – розлученими. У всіх випадках особи присвоювали владні повноваження або звання службової особи правоохоронного органу. Також відрізняється характеристика особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду службовій особі чи здійснює підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Указані діяння вчиняються переважно громадянами України (87,3%), чоловіками (63,6%), особами, котрі офіційно не працюють (74,6%) і раніше не притягувалися до кримінальної відповідальності (91,5%). З приводу освіти, то в 25,4% осіб є повна вища освіта, 4,2% – неповна вища освіта, 10,2% – професійно-технічна освіта, 43,2% – повна загальна середня освіта, 17% – базова загальна середня освіта. 54,2% осіб є не одруженими (незаміжними), 17,8% – розлученими, 28% – одруженими (заміжними). Причому тільки 9,3% осіб є службовими.

Неможливо характеризувати особу злочинця в розриві від мотивів і цілей

її злочинної діяльності. Адже, як зазначає В. О. Коновалова, мотив і мета є структурними елементами психологічного механізму злочинного діяння [7, с. 82].

Згідно з результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері службової діяльності особі злочинця притаманні такі морально-психологічні якості, як: кар'єризм (1,2%), прагнення отримати особисту користь від посади (4%), довірливість, некритичність поводження та самовпевненість (11,8%), прагнення до збагачення (33,5%), прагнення уникнути відповідальності за порушення домовленостей чи інші протиправні діяння (19%), негативне чи зневажливе ставлення до закону, посадових правил, інструкцій тощо (48,5%), перебільшене почуття обов'язку (1%), помилкове розуміння або зневага інтересами юридичної особи (12,6%), зневага інтересами служби (29,7%), зневага інтересами підлеглих (10,5%), непомірне задоволення матеріальних потреб і запитів (0,6%).

Аналіз матеріалів слідчої та судової практики розслідування злочинів у сфері службової діяльності дозволив виділити окремі риси правопорушників у зазначеній сфері та виокремити характерні для злочинів, що розглядаються, типологічні моделі злочинця. Зокрема, типологізація злочинців, котрі скоюють злочини у сфері службової діяльності, здійснена з урахуванням мотиваційної спрямованості цих осіб і характеру їх діянь. За названим критерієм пропонуємо виділяти такі типи злочинців: 1) службовці; а) ко-

рупціонери; б) розкрадачі; в) недбалі особи; 2) самозванці; 3) компенсатори (винагороджувачі).

Перший тип злочинців насамперед характеризується наявністю статусу службової особи та обумовленим ним обсягом повноважень. Це значно полегшує особі обирати засоби та способи досягнення злочинних цілей. «Службовці» можуть бути корисливими, маючи повсюди єдину й основну ціль – незаконно збагатитися, використовуючи свої повноваження та зловживаючи своїм становищем, або непрофесійними через відсутність необхідних навиків, знань, а то й бажання належно виконувати свої службові обов'язки. Причому корисливі «службовці» залежно від способів реалізації свого злочинного задуму умовно підрозділяються на: «корупціонерів», котрі використовують свої повноваження як засіб заробітку, вчиняючи за відповідну винагороду діяння на користь третіх осіб; та «розкрадачів», котрі завдяки своєму становищу мають доступ до майна, яке вони безпосередньо вилучають й «обертають» на свою користь. Непрофесійних «службовців» через їх негативне, часто знешчавлене ставлення до служби, самовпевненість і нескритичність поведінки йменують «недбалими».

Другий тип злочинців характеризується створенням видимості їх авторитетності в силу самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи. «Самозванці» обізнані про порядок несення служби в конкретній сфері, про обсяг повно-

важень відповідної службової особи тощо. Указані особи або самі раніше працювали на посадах, що наділяли їх владними повноваженнями чи званням службової особи, або знайомі з особами, котрі працюють у цій сфері. Указаний тип злочинця завжди переслідує корисливі мотиви у своїй діяльності, а присвоєні владні повноваження або звання службової особи використовує для полегшення досягнення своєї цілі шляхом отримання спрощеного та безперешкодного доступу до предмета зазіхання.

Третій тип злочинців – «компенсатори» – заради отримання певних послуг, пільг, переваг чи інших благ готовий винагородити службову особу. Причому «компенсатори» дають винагороду: як за задоволення їх законних, так і незаконних інтересів; як добровільно, так і у зв'язку з вимаганням неправомірної вигоди з боку службової особи; одразу чи після спроб вирішити потрібне «питання» в законний шлях [19, с. 239–240].

З урахуванням вищевказаного можна зробити певні **висновки**. Особа злочинця є центральним елементом криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності, в якому чітко простежуються кореляційні зв'язки зі способами, обстановкою та слідами вказаних правопорушень. Тому знання такої характеристики дозволить оптимізувати діяльність із досудового розслідування згаданих злочинів шляхом правильного визначення напрямів і методів їх розслідування.

Список використаних джерел

1. Тихоненко В. М. Криміналістична характеристика особи злочинця в злочинах, передбачених ст. 355 Кримінального кодексу України. *Наук. віст. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія ПРАВО. 2014. Вип. 28, Т. 3. С. 123–128.
2. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
3. Зеліпський А. Ф. Криминологія: навч. посіб. Харків: Рубікон, 2000. 240 с.
4. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминологія: курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
5. Криминологія: навч. посіб. / О. М. Джу́жа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жі. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
6. Коновалова В. О., Шелітько В. Ю. Юридична психологія: акад. курс. Київ: Ін Юре, 2004. 424 с.
7. Коновалова В. Е. Правовая психология: учеб. пособие для вузов и фак., обучающихся по спец. «Правоведение». Харьков: «Основа» при ХГУ, 1990. 198 с.
8. Сетивапов П. А. Советская криминалистика: система понятий. М.: Юрид. лит., 1982. 152 с.
9. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. М.: Юристъ, 1997. Т. 2: Частные криминалистические теории. 1997. 464 с.
10. Фурман Я. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики контрабанди культурних цінностей. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 70. С. 364–369.
11. Керик Л. І. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики доведення до самогубства. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 162–168.
12. Коріпінко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і безпека*. 2015. №2 (57). С. 98–102.
13. Четвертак Д. Ю. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють приховування злочинів. *Право і безпека*. 2015. №2 (57). С. 139–143.
14. Торопова Н. В. Психолого-криміналістический подход к изучению преступного поведения и личности преступника. *Вестник ТГПУ*. 2012. №6 (121). С. 233–235.
15. Сдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року // Генеральна прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo#.
16. Злочинність в Україні: стат. зб. / Держ. служба статистики України. відп. за вип. І. Калачова. Київ, 2011. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень-грудень 2016 року // Генеральна прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo#.
18. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень-грудень 2016 року // Генеральна прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo#.
19. Томчук І. О. Криминологічна характеристика особи хабародавця. *Часопис Київського університету права: укр. наук.-теорет. часоп.* 2008. №2. С. 236–241.

References

1. Tykhonenko V. M. (2014) Kryminalistychna kharakterytyka osoby zlochyntsia v zlochynakh, peredbachenykh st. 355 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Criminalistical characteristic of offender in the crimes under Art. 355 of the Criminal Code of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya PRAVO – Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series LAW*. Vol. 28. T. 3. 123-128 [in Ukrainian].
2. Tishchenko V. V. (2007) *Teoretychni i praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyniv: monohrafiia* [Theoretical and practical bases of methods of investigating crimes]. Odessa: Feniks [in Ukrainian].
3. Zelinskyi A. F. (2000) *Kryminolohiia: navchalnyi posibnyk* [Criminology: Textbook]. X.: Rubikon, [in Ukrainian].

4. Aleksandrov Yu. V., Iel A. P., Semakov I. S. (2002) *Kryminolohiia: kurs lektsii* [Criminology: Lectures]. K.: MAUP [in Ukrainian].
5. Dzhuzha O. M., Vasylevych V. V., Kolb O. II. (2009) *Kryminolohiia: navch. posibnyk* [Criminology: Textbook]. Dzhuzhi O. M. (Eds.) K.: Atika [in Ukrainian].
6. Konovalova V. O., Shepitko V. Yu. (2004) *Yurydychna psykholohiia: akadem. kurs* [Legal Psychology: Acad. course]. K.: In Yure [in Ukrainian].
7. Konovalova V. F. (1990) *Pravovaya psikhologiya: ucheb. posobiye dlya vuzov i fak. obuchayushchikhsya po spets. «Pravovedeniye»* [Legal Psychology: Textbook. A manual for universities and faculty. "Jurisprudence"]. Kh.: «Osнова» pri KhGU [in Russian].
8. Selivanov N. A. (1982) *Sovetskaya kriminalistika: sistema ponyatiy* [Soviet criminalistics: a system of concepts]. M.: Yuridicheskaya literatura [in Russian].
9. Belkin R. S. (1997) Kurs kriminalistiki [Criminalistics Course:]. *Chastmye kriminalisticheskiye teorii Private criminalistics theories*. Vols. 1–3. Vol. 2. M.: Yurist [in Ukrainian].
10. Furman Ya. V. (2013) Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky kontrabandy kulturnykh tsinnosti [Identity of the criminal as an element of criminalistic characteristics of smuggling cultural property]. *Aktualni problemy derzhavy i prava. – Actual problems of state and law*. 70. 364-369. [in Ukrainian].
11. Keryk I. I. (2015) Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky dovedennia do samohubstva [Identity of the criminal as an element of criminalistic characteristics of incitement to suicide]. *Problemy zakonnosti. – Problems of legality*. 130. 162-168. [in Ukrainian].
12. Korniienko V. V. (2015) Kryminalistychna kharakterystyka osoby zlochyntsia ta zlochyntsykh hrup u sferi bankivskoi diialnosti [Criminalistic characteristic of a criminal person and criminal groups in the field of banking]. *Pravo i Bezpeka. – Law and Security*. 2 (57). 98-102. [in Ukrainian].
13. Chetvertak D. Yu. (2015) Kryminalistychna kharakterystyka osib, yaki vchyniaut prykhovuvannia zlochyntiv [Criminalistic characteristic of persons who commit hiding of crimes]. *Pravo i Bezpeka. Law and Security*. 2 (57). 139-143. [in Ukrainian].
14. Toropova N. V. (2012) Psikhologo-kryminalisticheskyy podkhod k izucheniyu prestupnogo povedeniya i lichnosti prestupnika [Psychological and criminalistic approach to the study of criminal behavior and the identity of the criminal]. *Vestnik TGPU – Bulletin of TSPU*. 6 (121). 233-235. [in Russian].
15. Yedyniy zvit pro osib, yaki vchynyly kryminalni pravoporushennia za sichen-hruden 2016 [Unified report on persons who have committed criminal offenses in January-December 2016]. *Heneralna prokuratura Ukrainy: sait Prosecutor General of Ukraine: the site*. Retrieved from http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo#. [in Ukrainian].
16. Zlochyntnist v Ukraini: Statystychnyi zbimyk [Crime in Ukraine: Statistical Yearbook]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. 2011* – Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
17. Zvit pro rezultaty borotby z orhanizovanymy hrupamy ta zlochyntnyimi orhanizatsiiamy za sichen-hruden 2016 [Report on the results of combating organized groups and criminal organizations for January-December 2016]. *Heneralna prokuratura Ukrainy: sait. – Prosecutor General of Ukraine: the site*. Retrieved from http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo#. [in Ukrainian].
18. Zvit pro kryminalni pravoporushennia, vchyneni na pidpriemstvakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti za sichen-hruden 2016 [Report on criminal offenses committed at the enterprises, institutions and organizations of economic activity for January-December 2016]. *Heneralna prokuratura Ukrainy: sait Prosecutor General of Ukraine: the site*. Retrieved from http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo#. [in Ukrainian].
19. Tomchuk I. O. (2008) Kryminolohichna kharakterystyka osoby khabarodavtsia [Criminological characteristics of a briber person.]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava: Ukrainskyi naukovotoretychnyi chasopys. – Journal of Kiev University of Law: Ukrainian scientific-theoretical journal*. 2. 236–241. [in Ukrainian].

Пчелина О. В., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедри криміналістики і судової експертології Харківського національного університету внутрішніх дел. Україна, г. Харків

e-mail: pchelinaov@icloud.com

ORCID 0000-0003-0224-1767

**Личность преступника
как элемент криминалистической характеристики
преступлений в сфере служебной деятельности**

Проанализированы преобладающие в юридической литературе подходы к трактовке термина «личность преступника». Определен перечень признаков, характеризующих и формирующих систему «личность преступника» в криминалистической характеристике преступлений в сфере служебной деятельности. Охарактеризованы лица, совершающие преступления в сфере служебной деятельности, по общим (возраст, пол, образование, гражданство, семейное положение, занятость, наличие судимостей) и специальным (наличие статуса и категория должностного лица, объем полномочий, сфера его деятельности, наличие коррумпированных связей, совершение преступлений в составе преступных группировок, мотивация и цели преступного деяния) признакам.

Ключевые слова: личность преступника, криминалистическая характеристика преступлений, преступления в сфере служебной деятельности, признаки личности преступника, типологические модели преступника.

Pchelina O. V., Candidate of Legal Sciences, Associate Professor. Associate Professor of the Department of Criminalistics and Forensic Expert Study of Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine, Kharkiv

e-mail: pchelinaov@icloud.com

ORCID 0000-0003-0224-1767

**Identity of the offender as an element of criminalistical characteristic
of crimes in the sphere of service activity**

In the article dominant in legal literature approaches to the interpretation of the term «identity of the criminal» are analysed. It is noted that the identity of the criminal is interdisciplinary and complex by its structure category. The attention is focused on the fact that the identity of the criminal as a structural element of criminalistical characteristics of crimes in performance has an information, tentative and praxeological importance in the investigation of these criminal offenses.

Examining the scientific approaches to the definition and constituent elements of a criminal personality, materials of criminal proceedings (criminal cases), the results of a survey officers of the National Police of Ukraine and prosecution as well as statistics about the state of crime in Ukraine and results of the investigation of criminal offenses, the author of the article defines the list of features that characterize and form a system of «identity of the criminal» in criminalistical characteristic of crimes in sphere of service activity. The persons who commit crimes in sphere of service activity are characterized by general (age, sex, education, citizenship, marital status, employment, criminal record) and special (presence status and category of official, scope of authority, the scope of its activities, the presence of corrupt called the relationships, committing a crime by criminal gangs, motivation and goals offense) signs.

It was concluded that such element of criminalistical characteristics of crimes in sphere of service activity as the identity of the criminal has correlation with the ways, conditions and traces of these offenses. It allows to optimize the activity of the preliminary investigation of these crimes by the correct determination of directions and methods of such investigation.

Key words: identity of the offender, criminalistical characteristic of crimes, crimes in the sphere of service activity, signs of offender personality, typological models of the criminal.